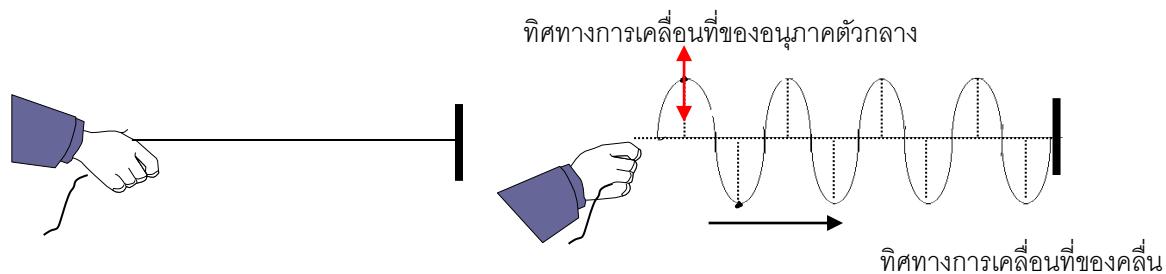

คลื่น (Wave)

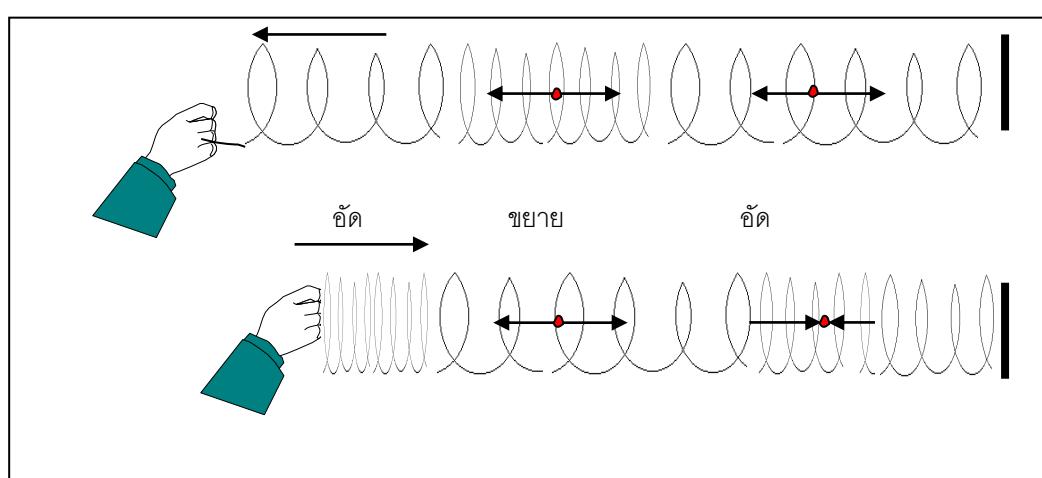
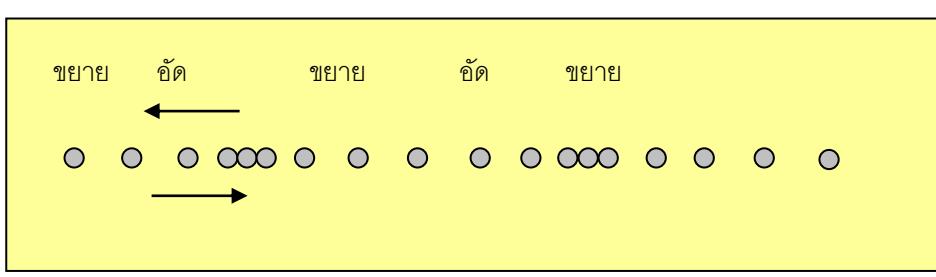
คลื่น(Wave)เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดจากการรับกวนแหล่งกำเนิดหรือตัวกลางเกิดการสั่นสะเทือนทำให้มีการถ่ายทอดพลังงานจากการสั่นไปยังจุดอื่นๆ ดังนั้นคลื่นจึงเป็นกระบวนการถ่ายทอดพลังงานอย่างต่อเนื่องโดยที่ตัวกลางอาจจะเคลื่อนที่หรือไม่เคลื่อนที่ไปกับคลื่น

การจัดแบ่งประเภทของคลื่นขึ้นกับการใช้หลักเกณฑ์ที่แตกต่างกัน การจำแนกคลื่น ตามลักษณะการสั่นสะเทือนของอนุภาคตัวกลางกับทิศทางการเคลื่อนที่ของคลื่นแบ่งได้ 2 ประเภท คือ

- คลื่นตามยาว (Transverse Wave)** เป็นคลื่นที่เกิดขึ้นโดยอนุภาคตัวกลาง สั่นในแนวตั้งจากกับทิศทางการเคลื่อนที่ของคลื่น เช่น คลื่นในเส้นเชือก คลื่นน้ำ คลื่นที่เกิดจากการสะบัดของสปริง เป็นต้น

- คลื่นตามยาว (Longitudinal Wave)** เป็นคลื่นที่เกิดขึ้นเมื่ออนุภาคตัวกลางสั่นในแนวเดียวกันกับทิศทางการเคลื่อนที่ของคลื่น เช่น คลื่นเสียง ซึ่งเป็นการเคลื่อนที่ของอนุภาค ตัวกลางที่เกิดคลื่นลูกอัด คลื่นลูกขยายสลับกันไป

การจำแนกคลื่นตามลักษณะของตัวกลางแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

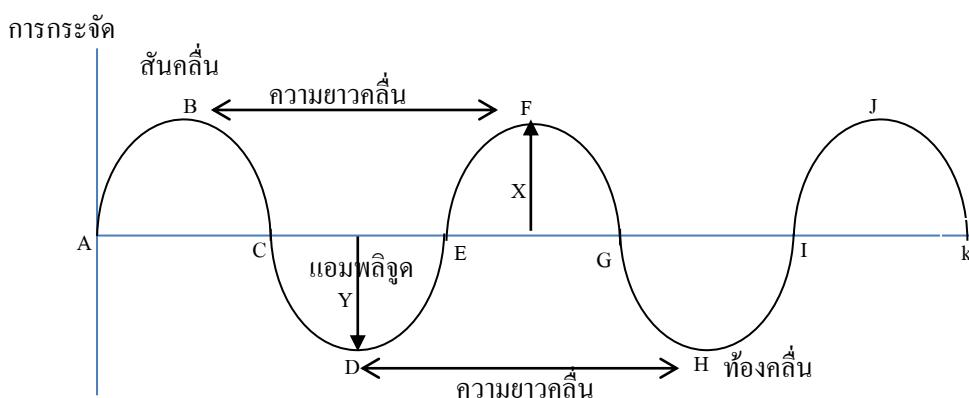
1. **คลื่นกล (Mechanical Wave)** คือคลื่นที่อาศัยตัวกลางในการเคลื่อนที่ เช่น คลื่นนำ้ คลื่นในสปริง คลื่นในเส้นเชือก คลื่นเสียง เป็นต้น

2. **คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า (Electromagnetic Wave)** เป็นคลื่นที่ไม่อาศัยตัวกลางในการเคลื่อนที่ เช่นคลื่นวิทยุ คลื่นแสง คลื่นไมโครเวฟ คลื่นรังสีเอกซ์ เป็นต้น

คลื่นผิวน้ำ การเกิดคลื่นในผิวน้ำเกิดจากการที่ผิวน้ำถูกรบกวน เช่นโยนก้อนหินลงในน้ำเพียงครั้งเดียว จะเห็นน้ำกระเพื่อมขึ้นลง และกระจายออกจากจุดที่โยนก้อนหิน คลื่นที่เกิดจากการสั่นของแหล่งกำเนิดคลื่นเพียงครั้งเดียว เรียกว่า คลื่นดล (Pulse Wave) แต่ถ้าการรบกวนผิวน้ำอย่างต่อเนื่องจะทำให้เกิด คลื่นต่อเนื่อง (Continuous Wave)

2. ส่วนประกอบของคลื่น

คลื่นเกิดจากการถ่ายทอดพลังงาน ซึ่งถ้าพิจารณาองค์ประกอบของคลื่นจะประกอบด้วย สันคลื่น ท้องคลื่น การกระจัด แอมพลิจูด ความยาวคลื่น ควบเวลา ความถี่คลื่น

รูปที่ 9.5

1. **สันคลื่น (Crest)** คือตำแหน่งสูงสุดของคลื่นจากฐานปั๊มตำแหน่งที่เป็นสันคลื่นคือจุด B และจุด F, J
2. **ท้องคลื่น (Trough)** คือตำแหน่งต่ำสุดของคลื่นจากฐานปั๊มตำแหน่งที่เป็นท้องคลื่นคือจุด D และจุด H
3. **การกระจัด (Displacement : \vec{d})** คือระยะทางตั้งจากที่วัดจากตำแหน่งสมดุล ถึงตำแหน่งบนคลื่น โดยใช้เครื่องหมาย + และ - แสดงทิศทางการกระจัด

4. **แอมพลิจูด (Amplitude: A)** คือระยะการกระจัดที่วัดจากแนวสมดุลไปยังตำแหน่งสูงสุด หรือระยะการกระจัดจากแนวสมดุลไปยังตำแหน่งต่ำสุด จากฐาน แอมพลิจูดคือระยะ X, Y
5. **ความยาวคลื่น (Wave Length : λ)** คือระยะทางจากเฟสหนึ่งถึงอีกเฟสหนึ่งที่อยู่ต่อๆ กันของลูกคลื่นถัดไป ซึ่งวัดได้จากจุดเดิมต้นของคลื่นถึงจุดสุดท้ายของคลื่น 1 ลูก จากฐาน คือระยะ AE, EI หรือสันคลื่นลูกหนึ่งไปยังสันคลื่นอีกลูกหนึ่งที่อยู่ถัดไป จากฐานคือระยะ BF, FJ หรือท้องคลื่นลูกหนึ่งถึงท้องคลื่นอีกลูกหนึ่งที่อยู่ถัดไป จากฐานคือระยะ DH

6. **ควบ (Period : T)** คือเวลาที่คลื่นเคลื่อนที่ไป 1 ลูก หรือเวลาที่อนุภาคตัวกลางสั่นขึ้นลงได้ 1 รอบ ควบเวลา มีหน่วยเป็นวินาที

7. ความถี่ (Frequency : f) คือจำนวนคลื่นที่เคลื่อนที่ผ่านจุดหนึ่งในเวลา 1 วินาที ความถี่มีหน่วยเป็นรอบต่อวินาที

8. เพสของคลื่น (Phase) คือการบอกตำแหน่งของคลื่นว่ามีการกระจัดเป็นเท่าใด และมีลักษณะการเคลื่อนที่เป็นอย่างไร นิยมบอกในรูปของมุมในหน่วยของ เ雷เดียน ดังรูปที่ 9.5

ที่จุด A มีเพส 0 องศา หรือ 0 เ雷เดียน ที่จุด B มีเพส 90 องศา หรือ $\frac{\pi}{2}$ เ雷เดียน ที่จุด C มีเพส 180 องศา หรือ π เ雷เดียน ที่จุด D มีเพส 270 องศา หรือ $\frac{3\pi}{2}$ เ雷เดียน ที่จุด E มีเพส 360 องศา หรือ 2π เ雷เดียน

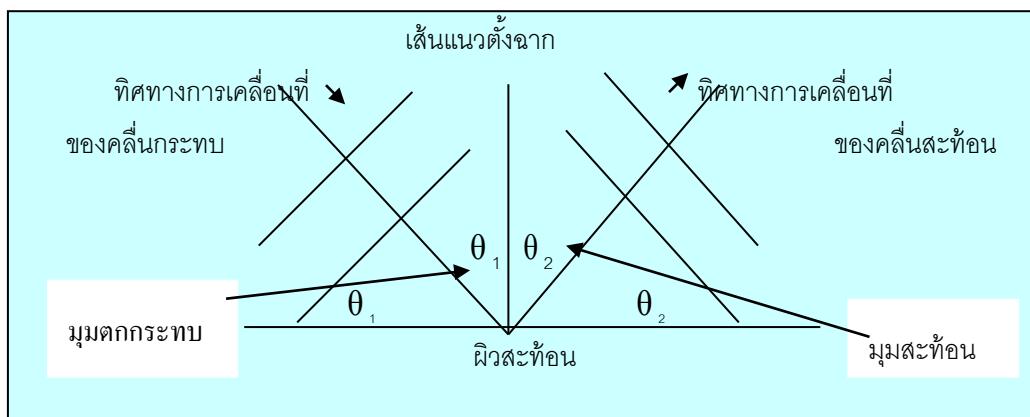
9. อัตราเร็วคลื่นหรืออัตราเร็วเฟส (Velocity : v) หมายถึง ระยะทางที่คลื่นเคลื่อนที่ได้ 1 คลื่น (λ) ในเวลา 1 วินาที ใช้บอกการเคลื่อนที่ของคลื่นกล่าวคือคลื่นต่อเนื่องกันได้ อัตราเร็วเฟสเป็นอัตราเร็วจริงของคลื่นความสัมพันธ์ระหว่างความยาวคลื่น (λ) และอัตราเร็วเฟส (v) และความถี่คลื่น (f) จะเป็นไปตามสมการ

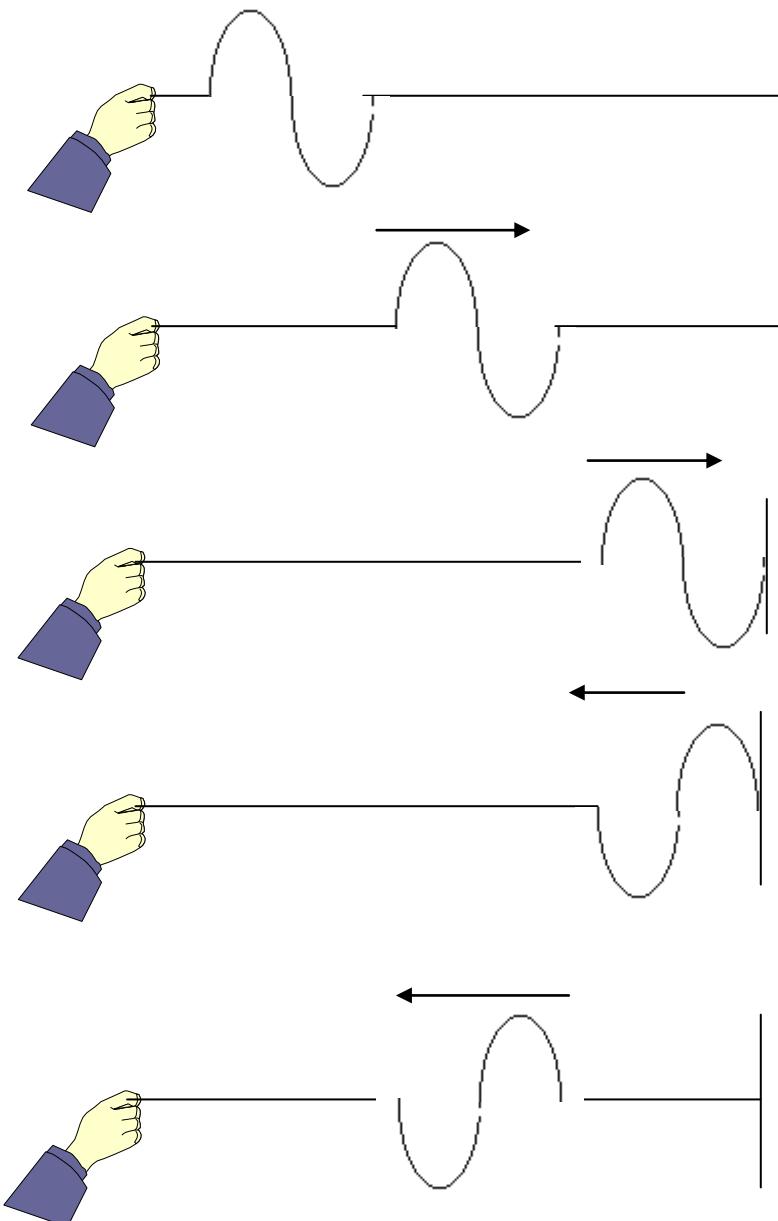
$$V = \lambda f$$

3 คุณสมบัติของคลื่น

3.1 การสะท้อน (Reflection)

เมื่อคลื่นเคลื่อนที่ไปถึงปลายสุดของตัวกลางเดิม หรือไปถึงแนวรอยต่อระหว่างตัวกลางนั้นกับตัวกลางใหม่คลื่นจะสะท้อนกลับมาอย่างตัวกลางเดิม เรียกว่าการสะท้อนของคลื่น (Reflection) ดังรูป จากรูปคลื่นในเส้นเชือกเคลื่อนที่เข้าชน สิ่งกีดขวาง คลื่นสะท้อนกลับในทิศทางตรงข้าม

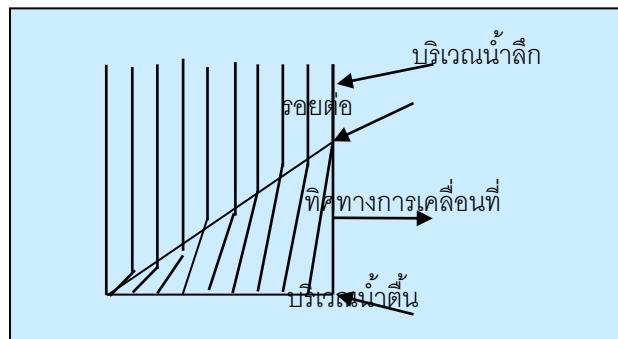

จากรูปที่ 7

จากรูปที่ 7 คลื่นในเส้นเชือกเคลื่อนที่เข้ากระแทบผิวสะท้อน ทำมุม θ_1 กับแนวเส้นตั้งฉากกับผิวสะท้อน เราเรียกมุมที่ทิศทางของคลื่นตกร่างกายกระทำกับเส้นแนวตั้งจากว่า **มุมตกร่างกาย** (θ_1) คลื่นจะเปลี่ยนทิศทางการเคลื่อนที่กลับไปยังตัวกลางเดิมในแนวทำมุม θ_2 กับเส้นแนวตั้งจาก เราเรียกมุมที่ทิศทางของคลื่นตกร่างกายกระทำกับเส้นแนวตั้งจากว่า **มุมสะท้อน** (θ_2) การสะท้อนของคลื่นใดๆจะทำให้ **มุมตกร่างกายเท่ากับมุมสะท้อน** เช่น ทิศทางการเคลื่อนที่ของคลื่นตกร่างกายกับทิศทางการเคลื่อนที่ของคลื่นสะท้อนและเส้นปกติพับกันที่จุดเดียวกันและอยู่บนระนาบเดียวกัน ซึ่งเราเรียกว่า **กฎการสะท้อน** ผลของการสะท้อนจะทำให้

1. ความถี่ ความยาวคลื่น และอัตราเร็วคลื่นสะท้อนและคลื่นตกร่างกายเท่าเดิมเสมอ
2. ทิศทางการเคลื่อนที่ของคลื่นจะเปลี่ยนไป

3.2 การหักเห (Refraction) เมื่อคลื่นเคลื่อนที่ผ่านตัวกลางเดียวกันนี้มีความหนาแน่นเท่ากัน ความเร็วของคลื่น จะมีค่าคงที่ แต่เมื่อคลื่นเคลื่อนที่ผ่านตัวกลางต่างชนิดกัน ความเร็วของคลื่นจะเปลี่ยนไปเสมอ แต่ความถี่คลื่นยังเท่าเดิม ปรากฏการณ์ที่คลื่นเคลื่อนที่ผ่านตัวกลางต่างชนิดกัน แล้วทำให้ความเร็วของคลื่น เปลี่ยนไป เราเรียกว่า การหักเหของคลื่น (Refraction) เช่นการเคลื่อนที่ของคลื่นจากน้ำลึกสู่น้ำตื้น ดังรูปที่ 8

รูปที่ 8 แสดงการหักเหของคลื่นนำเมื่อคลื่นเคลื่อนที่จากน้ำลึกสู่น้ำตื้น

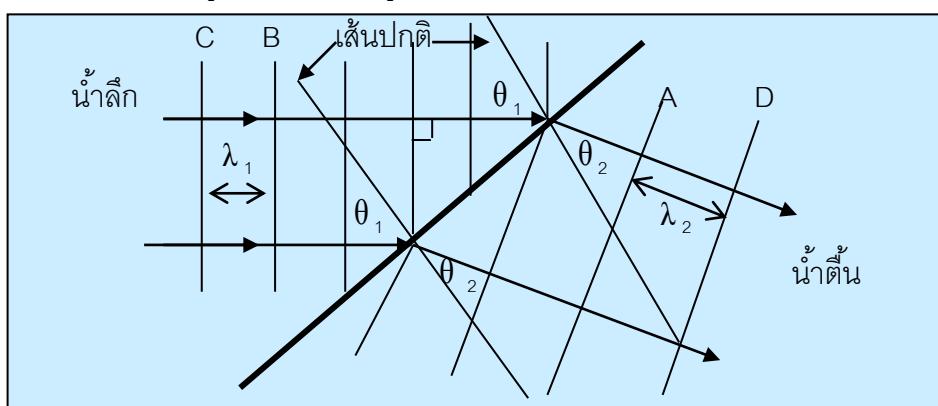
เมื่อพิจารณาจากการหักเหของคลื่นพบว่า อัตราเร็วของคลื่นในตัวกล่องทั้ง 2 ชนิด ไม่เท่ากัน จากรูปที่ 8 กำหนดให้ความยาวคลื่น ในตัวกล่องที่ 1 เป็น λ_1 และความยาวคลื่น ในตัวกล่องที่ 2 เป็น λ_2 ให้

θ_1 = มุมตักษะทบทวนทำกับเส้นปกติ

θ_2 = มุมหักเหกระทำกับเส้นปกติ

λ_1 = ความยาวคลื่นต่ำกระแทบ = CB

λ_2 = ความยาวคลื่นหักเห = AD

จากวุปที 9 การหักเหของคลื่นผิวน้ำ

คลื่นเคลื่อนที่จากแหล่งกำเนิดแล้วผ่านบริเวณน้ำลึกและบริเวณน้ำตื้น มีความถี่เท่ากัน

ให้ f เป็นความถี่จากแหล่งกำเนิดเดียวกัน

၁၇၁ v = λ f

$$\text{อัตราเร็วคลื่นบริเวณน้ำลึก} \quad v_1 = \lambda_1 f \quad 4$$

$$\text{อัตราเร็วคลื่นบริเวณน้ำตื้น} \quad v_2 = \lambda_2 f \quad 5$$

จากรูปที่ 9 เมื่อ θ_1 (มุมตักษะทบ) เปลี่ยนจะทำให้ θ_2 (มุมหักเห) เปลี่ยนตามด้วย

แต่ $\frac{\sin\theta_1}{\sin\theta_2}$ จะมีค่าคงที่เสมอ ซึ่งเราเรียกว่า ดัชนีหักเห (n) ของตัวกลางที่ 2 เทียบกับตัวกลางที่ 1

$$\frac{\sin \theta_1}{\sin \theta_2} = \frac{v_1}{v_2} = \frac{\lambda_1}{\lambda_2} = n$$

..... 8

การหักเงื่อนคดีทุกชนิดเป็นไปตามสมการของการหักเห ซึ่งเราระบุว่ากฎของสเนล (Snell's Law)

ตัวอย่างที่ 1 คลื่นหน้าตຽงเคลื่อนที่จากบริเวณ a ไปยังบริเวณ b ปรากฏว่าความยาวคลื่นบริเวณ b ลดเหลือครึ่งหนึ่งของความยาวคลื่นบริเวณ a ถ้าหนาคลื่นของ a ทำมุม 37° ให้หา

ก. ด้วยนีหักของ b เทียบกับ a

ข. มุ่งหักเหในตัวกลาง b มีค่าเท่าใด

$$\frac{n_1}{n_2} = \frac{\lambda_1}{\lambda_2}$$

$$\frac{n_b}{n_a} = \frac{\lambda_a}{\lambda_b} = \frac{1}{-\lambda_a}$$

$$\therefore \frac{n_b}{n_a} = 2$$

$$\frac{\sin\theta_a}{\sin\theta_b} = \frac{n_b}{n_a}$$

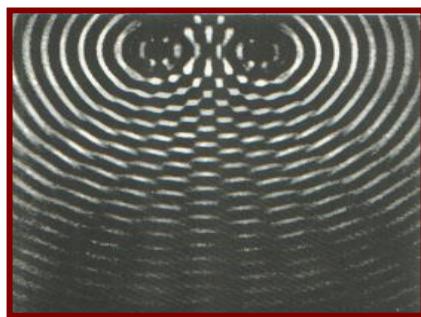
$$\frac{\sin 37}{\sin \theta_b} = 2$$

$$\sin\theta_b = \frac{3/5}{?} = 0.3$$

$$\theta_b = \sin^{-1} 0.3$$

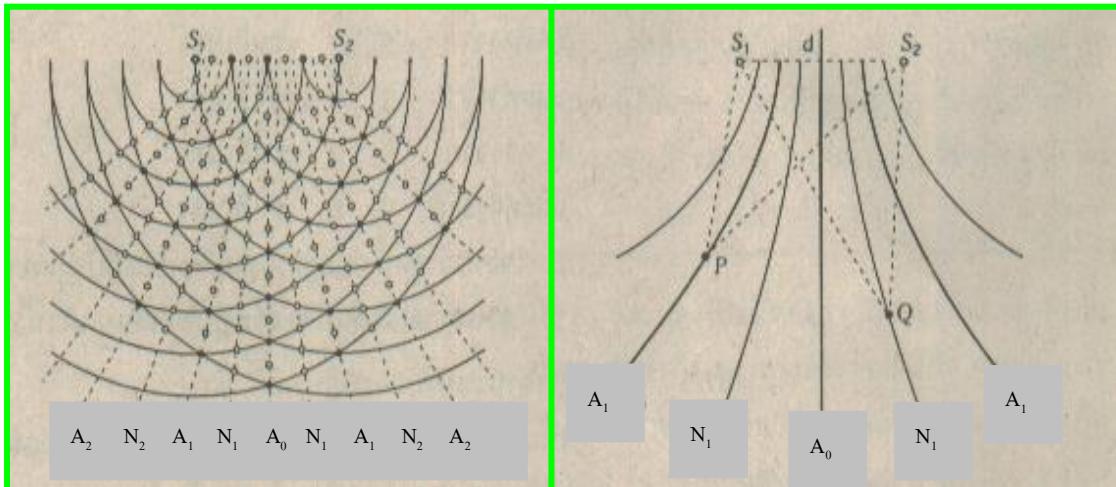
3.3 การแทรกสอด (Interference)

เมื่อแหล่งกำเนิดคลื่นต่อเนื่อง 2 แหล่งมีความถี่เท่ากัน เฟสตรงกัน และอยู่ห่างกัน เป็นระยะทาง d เมื่อแหล่งกำเนิดทั้งสองปล่อยคลื่นออกมา จะเกิดการซ้อนทับกันของคลื่น ในกรณีนี้เรียกว่า การแทรกสอดของคลื่น (Interference) ตำแหน่งที่คลื่นรวมกันแบบเสริมกันจะมี แอมเพลจูดมากที่สุด เรียกว่า ตำแหน่งปฎิบัพ (Antinode : A) สำหรับตำแหน่งที่คลื่นรวมกัน แบบหักล้างกันจะมีแอมเพลจูดน้อยที่สุด หรือเป็นศูนย์ เรียกว่า ตำแหน่งบัพ (Node : N) การแทรกสอดของคลื่นนี้จะเป็นผล ดังรูป

บริเวณตำแหน่งปัจจุบันเกิดจากสันคลื่นและท้องคลื่นจากแหล่งกำเนิดคลื่นทั้งสองมาพบกัน ทำให้เกิดการกระจัดลักษณะของคลื่นทั้งสองมีค่ามากที่ เรียกว่า การแทรกสอดแบบเสริมกัน(Constructive Interference) ส่วนบริเวณที่น้ำไม่กระเพื่อมเกิดจากสันคลื่นและท้องคลื่นมาพบกัน การกระจัดลักษณะมีค่าเป็นศูนย์ เรียกว่า การแทรกสอดแบบหักล้างกัน (Destructive Interference)

เมื่อลากเส้นเข้ามต่อระหว่างตำแหน่งการหักล้าง เรียกว่า **เส้นบัพ (N)** และลากเส้นต่อระหว่างตำแหน่งการรวมคลื่น เรียกว่า **เส้นปฎิบัพ (A)** ดังรูป

จากรูป S_1 และ S_2 เป็นแหล่งกำเนิดคลื่นอะพันธ์ สำหรับเส้นที่ลากผ่านจุดปฏิบัพ เรียกว่า เส้นปฏิบัพ (Antinode Line) ซึ่งจะแทนด้วย A_0, A_1, A_2 และเส้นที่ลากผ่านจุดบัพ จะเรียกว่า เส้นบัพ (Node Line) ซึ่งจะแทนด้วย N_1, N_2, N_3 การตรวจสอบแบบเสริมกัน (จุดปฏิบัพ : Antinode) พิจารณาจาก

เมื่อจุดที่เกิดการแทรกสอดอยู่ใกล้จากแหล่งกำเนิดทั้งสองมากๆ การแทรกสอดแบบหักล้าง (จุดบัส : Node)

$$\text{จะได้ } |S_1 Q_n - S_2 Q_n| = \left(n - \frac{1}{2} \right) \lambda \quad \dots\dots 10 \quad \text{เมื่อ } n = 1, 2, 3 \dots$$

ตัวอย่าง 2 แหล่งกำเนิดคลื่นต่อกัน 2 แหล่ง มีความถี่เท่ากันคือ 10 Hz จุดบัสในแนวบัสที่ 1 จะอยู่ห่างจากแหล่งกำเนิดทั้งสองเป็นระยะ 6 และ 8 เซนติเมตร ตามลำดับ จงหา

ก. ความยาวคลื่น ข. ความเร็วคลื่น

วิธีทำ ก. เมื่ออยู่ในแนวบัส จากสมการ

$$|S_1 Q_n - S_2 Q_n| = \left(n - \frac{1}{2} \right) \lambda$$

เมื่ออยู่ในแนวบัสที่ 1 แสดงว่า $n = 1$

$$|6 - 8| = \left(1 - \frac{1}{2} \right) \lambda$$

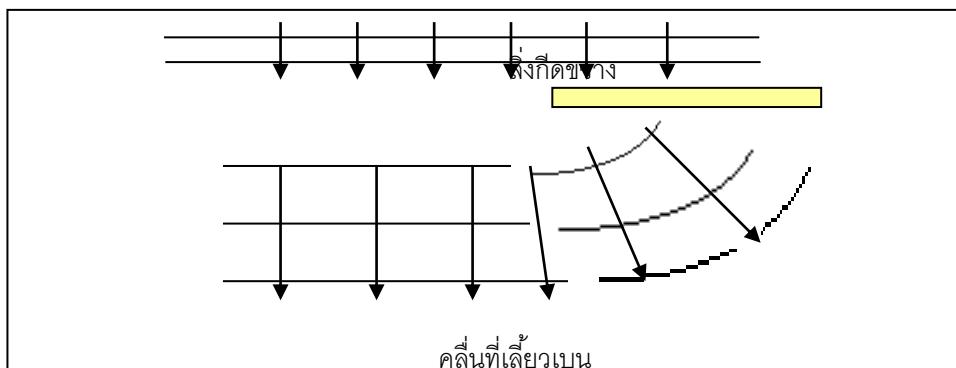
$$\therefore \lambda = 4 \text{ cm} \quad \text{ตอบ}$$

ข. จาก $v = f\lambda$

$$v = 10(0.04)$$

$$v = 0.4 \text{ m/s} \quad \text{ตอบ}$$

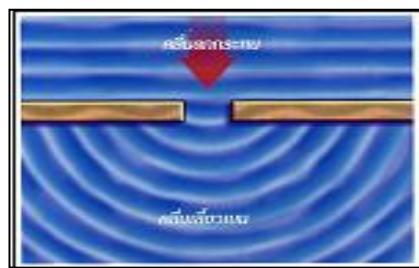
3.4 การเลี้ยวเบนของคลื่น (Diffraction) เมื่อคลื่นเคลื่อนที่ไปพบสิ่งกีดขวาง คลื่นสามารถแพร่ผ่านสิ่งกีดขวางได้ ลักษณะนี้เรียกว่า การเลี้ยวเบนของคลื่น (Diffraction) ซึ่งมีลักษณะ ดังรูป

หลักการเลี้ยวเบนของฮอยเกนส์ (Huygens Principle of Diffraction) กล่าวว่าทุกๆ จุดบนหน้าคลื่นใดๆ อาจถือเป็นแหล่งกำเนิดคลื่นใหม่ซึ่งปล่อยคลื่นเล็กๆ ออกไปรอบๆ โดยมีอัตราเร็วเท่ากับอัตราเร็วคลื่นเดิม

การเลี้ยวเบนของคลื่นเมื่อผ่านช่องแคบ 1 ช่อง

- ความกว้างของช่องแคบ (สลิต) เท่ากับหรือน้อยกว่าความยาวคลื่น การเลี้ยวเบน จะเกิดขึ้นได้ เมื่อคลื่นที่เคลื่อนที่ผ่านช่องแคบไปได้远 than the width of the slit. This results in a diffraction pattern where the central maximum is very broad and the side lobes are relatively narrow.
- ความกว้างของช่องแคบมากกว่าความยาวคลื่น การเลี้ยวเบนจะลดลง แต่ยังคงมีผลลัพธ์ที่ไม่แน่นอน เช่น รอย干涉 หรือ รอยส่องสว่างที่ไม่สม่ำเสมอ.

ความยาวคลื่นหรือสั้นกว่าความยาวคลื่น ($a \leq \lambda$)

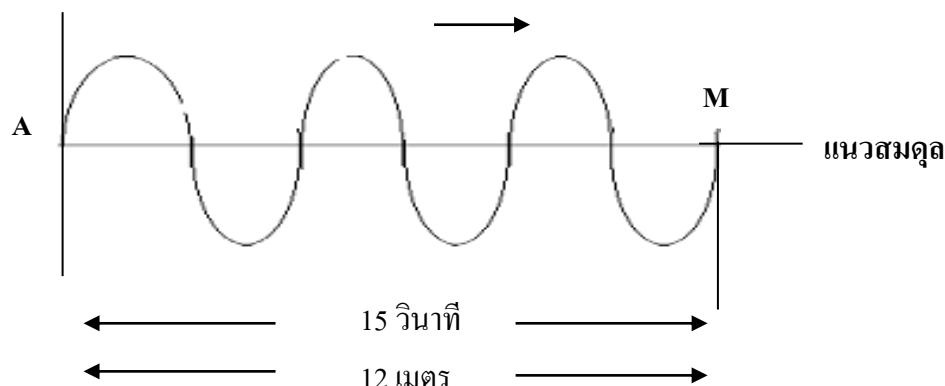
2. ความกว้างของช่องแคบ (สลิท) ยาวกว่าความยาวคลื่น ($a > \lambda$) จะทำให้เกิดการแทรกสอดด้านหลังสิ่งกีดขวาง จะเกิดบัพและปฏิบัพทั้งสองข้าง ดังรูป

แบบฝึกหัดเรื่องคลื่นกล

ตอนที่ 1 จงตอบคำถามให้ถูกต้อง

1. จากรูป คลื่นขบวนนี้เคลื่อนที่จากจุด A ถึงจุด M ใช้เวลา 15 วินาที ได้ระยะทางในการเคลื่อนที่ 12 เมตร

- ก. คลื่นขบวนนี้มีกุลคลื่น.....
- ข. คลื่นขบวนนี้มีความยาวคลื่นเท่าไร.....
- ค. คลื่นขบวนนี้มีความถี่และเวลาเท่าไร.....
- ง. คลื่นขบวนนี้มีอัตราเร็วในการเคลื่อนที่เท่าไร.....

2. การจำแนกคลื่นโดยใช้เกณฑ์ในการสั่นของตัวกลางเทียบกับทิศทางของการเคลื่อนที่ของคลื่น สามารถจำแนกคลื่นได้กี่ประเภท อะไรบ้าง
-
-
-

3. คลื่นทุกชนิดจะมีสมบัติพื้นฐานที่เหมือนกันอยู่กี่ประเพณ อะไรบ้าง

.....
.....
.....

4. การแทรกสอดของคลื่นเกิดขึ้นได้อย่างไร

.....
.....
.....

5. หลักการของออยเกนส์อชินายเกี่ยวกับคลื่นไห้อ่างไร

.....
.....
.....

ตอนที่ 2 จงเลือกคำตอบที่ถูกต้องที่สุดเพียงคำตอบเดียว

1. คลื่นกลคืออะไร

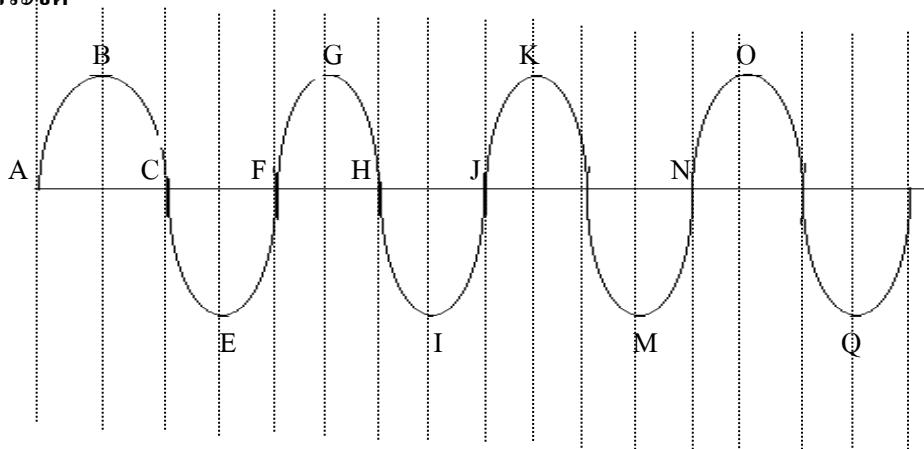
- ก. คลื่นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการถ่ายโอนพลังงาน
- ข. คลื่นที่ต้องอาศัยตัวกลางในการเคลื่อนที่
- ค. คลื่นที่ไม่ต้องอาศัยตัวกลางในการเคลื่อนที่
- ง. คลื่นที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายเทพลังงานจนเพียงอย่างเดียว

2. คลื่นใดเป็นคลื่นตามยาวยา

ก. คลื่นน้ำ	ข. คลื่นแสง
ค. คลื่นเสียง	ง. คลื่นไมโครเวฟ

ใช้ข้อมูลต่อไปนี้ตอบคำถามข้อ 3-4

การกระจัด

3. จากตำแหน่งที่มีเฟสตรงกับ C คือข้อใด

- ก. ตำแหน่ง A
- ข. ตำแหน่ง F
- ค. ตำแหน่ง H
- ง. ตำแหน่ง J

4. ถ้าคลื่นความถี่ 20 Hz มีความยาวคลื่น $20 \times 10^{-3} \text{ เมตร}$ คลื่นจะมีอัตราเร็วเท่าใด

- ก. 0.4 m/s
- ข. 2 m/s
- ค. 3 m/s
- ง. 8 m/s

